

**Vabariigi Valitsuse määruse
„Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI**

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (edaspidi *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva Kirikumäe maastikukaitseala (edaspidi *kaitseala*) tzoneeringut ja kaitsekorda, täpsustatakse kaitseala välispiiri ning kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Kirikumäe maastikukaitseala asub Võru maakonnas Vastseliina vallas Kirikumäe ja Haava külas ning Misso vallas Sandi, Pedejä ja Mauri külas.

Kirikumäe maastikukaitseala on olnud kaitse all alates 1983. aastast, Võru RSN Täitevkomitee 16. märtsi 1983. a otsusega nr 89 „Järvekaitsealade moodustamine” kaitse alla võetud järvekaitseala alusel. Praegu kehtiv kaitseala kaitse-eeskiri ja välispiiri kirjeldus on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 18. oktoobri 2000. a määrusega nr 336 „Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskiri”.

Vastavalt looduskaitseseaduse § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni looduskaitseseaduse alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega muudetakse LKS § 13 lõike 1 alusel olemasoleva maastikukaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda. Muudatuse on tinginud vajadus tagada paremini nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50) (edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse. Moodustatud kaitseala hõlmab täielikult Natura võrgustikku kuuluva Kirikumäe loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni kaitse planeerimise spetsialist Reet Reiman (tel 680 7910, e-post reet.reiman@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise peaspetsialist Taavi Tattar (tel 786 8371, e-post taavi.tattar@keskkonnaamet.ee), eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna peajurist Lüüli Junti (tel 680 7435, e-post lyyli.junti@keskkonnaamet.ee) ja Margit Halopi Õigusbüroo OÜ jurist Margit Halop (tel 517 9278, e-post margit.halop@mail.ee). Eksperdi hinnangu on andnud Raimo Pajula, keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

siirde- ja õõtsiksoid (7140) leidub kõigis suuremates sookompleksides väikeste kildudena, tavaliselt madalsoode ja rabaalade vahel. Ka neid kooslusi ohustab eelkõige veerežiimi muutmine. Kirikumäe maastikukaitsealal asuvad siirdesood Pedejä järve sisse- ja väljavoolu juures ning Kirikumäe järvest loodesse jääva rabametsa üleminekualal mineraalmaaks. **Liigirikaste madalsoode ehk soostuvate niitude (7230)** elupaigatüüpi leidub kõigis Euroopa Liidu maades, välja arvatud Luksemburgis ja Portugalis. Elupaigatüüpi ohustab lisaks kuivendamisele võsastumine. Kirikumäe maastikukaitsealal on madalsoid kaitseala põhjaosas Kirikumäe ja Kirikumäe järve vahelisel väikesel lagealal. **Vanad loodusmetsad (9010*)** on inimõjuta või vähese inimõjuga metsad. Intensiivse metsamajandamise tõttu on vanadele loodusmetsadele iseloomuliku puistuga metsad kadumisohus. **Siirdesoo- ja rabametsi (91D0*)** ohustab kuivendamine. Eestis on need tüüpilised niisketel aladel levinud kooslused. Kirikumäe maastikukaitsealal on siirdesoo ja rabametsad enimlevinud elupaigatüübiks.

Ajaloolis-kultuuriline ja esteetiline väärtus. Kirikumäe maastikukaitseala on moodustatud Võru RSN Täitevkomitee 16. märtsi 1983. a otsusega nr 89 „Järvekaitsealade moodustamine” kaitse alla võetud järvekaitseala alusel. Praegu kehtiv kaitseala kaitse-eeskiri, välispiiri ja vööndite kirjeldus on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 18. oktoobri 2000. a määrusega nr 336 „Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Kirikumäe järv ja seda ümbritsev maastik on terviklik kompleks, kus reljeefi ja maakasutuse koosmõjul on aastatuhandete jooksul tekkinud omapärane ja mitmekesine maastikumuster. See on väärtuslik nii kultuurilis-ajaloolisest, looduslikust, rekreatiivsest kui ka esteetilisest aspektist. Kirikumäe järve ümbruse maastik on omapärane ning pakub huvitavaid ja esteetilisi vaateid.

Ajaloolis-kultuurilist tausta lisab veel see, et Kirikumäel (203,9 m kõrgusel ümp) paikneb kivikalme Kerikoase, mis pärineb tõenäoliselt I aastatuhande esimesest poolest. Kerikumägi kui vana rootsi kiriku ase on märgitud 1922. aastal Vastseliina muinasjäänuste kirjelduses (Kirikumäe maastikukaitseala kaitsekorralduskava 2010).

Kirikumäe maastikukaitseala teevad eriliseks ka pikaajalised teaduslikud vaatlused. Kirikumäe järve näitel kirjeldas Johannes Klinge http://entsyklopeedia.ee/artikkel/klinge_johannes teaduslooliselt, et järvede kinnikasvamine algab valitsevate tuulte suhtes tuulealusest küljest (EE 12 2003).

Kirikumäe maastikukaitseala territooriumil on toimunud 1984. aastal filmi „Karoliine hõbelõng” võtted.

Loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus. Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud loomaliike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Loodusdirektiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks vajalikud kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Kirikumäe loodusala loodusväärtusteks on loodusdirektiivi I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid liiva-alade vähetoitelised järved (3110), huumustoitelised järved ja järvikud (3160), liigirikad madalsood ehk soostuvad niidud (7230), rabad (7110*), siirde- ja õõtsiksood (7140), siirdesoo- ja rabametsad (91D0) ning vanad loodusmetsad (9010*).

2.2. Loodusobjekti kaitse jätkamise otstarbekus

Eesti maastikulise liigestuse kohaselt paikneb Kirikumäe maastikukaitseala Haanja kõrgustiku piires eristatavas Misso nõos, mida iseloomustab vaheldusrikas maastik (Kirikumäe maastikukaitseala kaitsekorralduskava 2010).

Kirikumäe maastikukaitseala puhul on tegemist pikkade traditsioonidega kaitsealaga, mille edasine kaitse on põhjendatud, kuna kaitsealal leiduvaid ja kaitse-eesmärgiks olevaid kaitseväärtusi (Kirikumäe järv ja seda ümbritsev maastik) pole võimalik mujal kaitsta. Tegemist ei ole uue kaitseala loomisega, vaid olemasoleva kaitsekorra uuendamisega, mille eesmärk on muu hulgas tagada Natura 2000 võrgustikku kuuluva Kirikumäe loodusala väärtuste kaitse. Kirikumäe loodusala moodustamisega on võetud rahvusvaheline kohustus kaitsta sellel alal üleuroopaliselt ohustatud kooslusi.

Kirikumäe maastikukaitsealale jäävate Natura 2000 elupaigatüüpide pindala on 151,8 ha, mis moodustab kaitseala territooriumist 41,9%. Elupaigatüübid on nii A- (väga hea), B- (hea) kui ka C- (keskmise) esinduslikkusega. Esinduslikkuse hinnanguid on vähendanud kaitsealale jäävad üksikud laiad kraavid, mille mõju on siiski üsna lokaalne. Kaitsekorra jätkudes kraavid, mis ei mõjuta väljapoole kaitsealale jäävaid alasid, kas suletakse või lastakse kinni kasvada, mis aitab kaasa esinduslikkuse paranemisele.

Kirikumäe järves on keskkonnaregistri järgi registreeritud II kaitsekategooria liikide vesilobeelia (*Lobelia dortmanna*), järv-lahnarohu (*Isoetes lacustris*), lamedalehelise jõgitakja (*Sparangium angustifolium*), kiirja ruse (*Bidens radiata*) ja III kaitsekategooria liigi valge vesiroosi (*Nymphaea alba*) kasvamine. Eelnimetatud liigid, v.a valge vesiroos, elavad just vähetoitelistes veekogudes, kus taimset biomassi moodustub vähe ja taimedevaheline konkurents on nõrgem. Järve seisundi võimalik halvenemine seab ohtu nende liikide populatsioonide püsimise. Piiranguvööndi režiim võimaldab piirata või keelata tegevusi, mis mõjutavad tõenäoliselt vee kvaliteeti ja seeläbi vähetoitelise ökosüsteemi seisundit (nt ehitiste rajamine, mootoriga ujuvvahendite kasutamine, veekogu kaldajoone muutmine).

Lisaks eespool nimetatud liikidele on kaitsealal registreeritud III kaitsekategooriasse kuuluvad roomav öövilge (*Goodyera repens*), karukold (*Lycopodium clavatum*) ja kuradi-sõrmkäpp (*Dactylorhiza maculata*). Neid liike kaitseala kaitse-eesmärgiks ei seata, kuna nende kaitse on tagatud elupaikade kaitse kaudu. Roomava öövilke ja karukolla leiukohti mõjutab metsaraie (pinnase mehaaniline vigastamine, valgustingimuste järsk muutumine ja metsamaa raiejärgne võsastumine või noorendikuga kattumine). Raietegevust tuleb vajaduse korral piirata selliselt, et liik jääks kaitsealale püsima. Üksiku elujõulise leiukoha puhul on minimaalse allesjätava ala suuruseks 30-meetrise diameetriga ring, mis jääb raiumata.

Keskkonnaregistri andmetel elavad kaitsealal veel põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*, II kat) ja veelendlane (*Myotis daubentonii*, II kat), kes toituvad järve kohal. Nahkhiirlasi ohustab vanade metsade (või vanade üksikpuude) hävimine, milles on õõnsuste ja lõhedega puid. Neid kasutatakse pesitus- ja varjepaikadena. Maastikukaitseala katusliikide, elupaigatüüpide ja maastike kaittsel põhinev tsoneering ja režiim on piisav eelnimetatud liikide kaitseks, mistõttu pole neid liike seatud ala kaitse-eesmärgiks. Kirikumäe järve kasutavad toitumisalana kalakotkas (*Pandion haliaetus*) (I kat) ja järvekaur (*Gavia arctica*) (II kat) (Kirikumäe maastikukaitseala kaitsekorralduskava 2010). Kummagi liigi pesitsemine ei ole kaitsealal registreeritud. Järvekaur on Eestis enamasti läbirändaja ja seetõttu on võimalus teda kohata suurim kevadel aprillis ja sügisel septembrist-detsembrini. Kaitseala kaitseriežiim on piisav, et

tagada nii kalakotkale kui ka järvekaurile sobiliku toitumisala säilimine, mistõttu pole neid liike kaitseala kaitse-eesmärgiks seatud.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kaitseala tüübiks on valitud maastikukaitseala, kuna kaitseala kõige olulisemaks väärtuseks on Kirikumäe järv koos ümbritseva kultuur- ja loodusmaastikuga, samas on tähtis ka looduslike elupaikade kaitse. Looduskaitseeaduse kohaselt on maastiku kaitseks sobivateks kaitstava loodusobjekti tüüpideks rahvuspark ja maastikukaitseala. Kuna antud alal pole olulist pärandkultuurilist väärtust (mis on just rahvusparkide eripära), siis on sobivam kaitstava ala tüüp maastikukaitseala.

Hoiualad moodustatakse liikide ja koosluste kaitseks, kuid väljaspool elupaigatüüpide esinemisalasid on seal metsade majandamine lubatud. Metsakoosluste kaitse eeldab majandustegevuse välistamist ja servaeefekti vähendamiseks tuleb moodustada kompaktsed ja terviklikud range režiimiga alad. Hoiuala režiimis ei ole võimalik tagada metsamassiivi kompaktsust ja terviklikkust ning seetõttu ei ole hoiuala sobiv tüüp selle ala kaitseks. Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi ja seega ei ole ka püsielupaik antud juhul sobiv valik.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piir

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse oleksid hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ja loodusväärtustele vajalik puhver, mis on kohati (eriti kaitseala lõunaosas) vajalik ala kaitsmiseks kuivenduste mõjude eest. Samuti on oluline, et ala piir oleks looduses selgelt tuvastatav ja üheselt mõistetav. Seetõttu on piiritlemisel eelistatult kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (teed, vooluveekogud, mõõdistatud maaüksused jne). Nende puudumisel on kasutatud looduses kindlatest punktides lähtuvaid mõttelisi sirgeid. Kaitseala piiritlemise aluseks on Eesti põhikaart (mõõtkavas 1 : 10 000) ja maakatastri andmed. Uue tsoneeringuga muudetakse kaitseala välispiiri, mida ajakohastatakse uue põhikaardiga, ning sihtkaitsevööndi piiri, mis viiakse vastavusse metsaelupaikade paiknemisega.

Kirikumäe maastikukaitseala pindala on 359,8 ha, sellest veevala on ligi 77 ha. Kaitseala jaotub vastavalt omandivormile järgmiselt: eramaad 152,1 ha, riigimaad 203,8 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevad maad 3,9 ha ha. Kaitseala pindala väheneb piiride korrigeerimise, osalt kaitseala laiendamise ja osalt vähendamise tulemusel 8,8 ha võrra. Kaitsealalt edela- ja idaosas arvatakse kaitse alt välja ca 12 ha maad, millest eramaa moodustab 7,6 ha ja riigimaa 4,25 ha. Samas laieneb kaguosas kaitseala 3,25 ha eramaa võrra.

Eelnõukohaselt jääb sihtkaitsevööndisse 166 ha maad, millest 32,9 ha moodustab eramaa ja 133,1 riigimaa. Võrreldes kehtiva kaitsekorraga lisandub sihtkaitsevööndisse 5,8 ha eramaad ja 1,65 ha riigimaa. Sihtkaitsevööndist arvatakse piiranguvööndisse 2,14 ha eramaad, 67,49 ha riigimaa (sh Kirikumäe järv) ja 0,29 ha jätkuvalt riigi omanduses olevat maad. Kaitseala laiendamisega hõlmatakse kaitseala sihtkaitsevööndisse 2,5 ha elupaika 91D0*, mis jäi varem kaitseala territooriumilt välja ning oli seetõttu kaitseta. Samas jäetakse sihtkaitsevööndist välja ligikaudu 5,17 ha ulatuses maad, kuna seal ei leidu looduskaitselisi väärtusi, mis vajaksid majandustegevuse vältimist. Piiranguvööndist jäetakse looduskaitseliste väärtuste puudumise ja välispiiri selguse huvides välja 8,8 ha kaitsealust maad.

Kaitseala piiritlemine. Välispiiriga on hõlmatud Kirikumäe kõige esinduslikumad loodus- ja maastikuväärtused. Kaitseala hõlmab Kirikumäe järvestikku (8 järve), neid ümbritsevat looduslikus seisus või inimese poolt vähemõjutatud Järvesood ja metsi ning ajalooliselt-kultuuriliselt ja esteetiliselt väärtuslikku pärandkultuurimaastikku. Võrreldes kehtiva tsoneeringuga välispiir oluliselt ei muutu. Väärtuste puudumise tõttu vähendatakse katastriüksuste 87401:005:0092, 46801:001:0038, 46801:001:0382 ja 46801:001:0381 pindala kaitseala territooriumis. Kaitseala pindala suurendatakse siirdesoo- ja rabametsade (91D0*) paiknemise tõttu katastriüksustel 46801:001:0116, 46801:001:0038, 46801:001:0383 ja 46801:001:0065.

Välispiiri moodustamisel on kasutatud katastripiire, kraave (jäävad kaitseala territooriumile), teid (tee jääb kaitsealast välja, suuremate teede puhul on kasutatud tee maauksust) ja kõlvikuid. Kraavid on jäetud kaitseala koosseisu, kuna nende süvendamine võib ohustada kaitseala kaitseesmäärke (näiteks siirdesoo- ja rabametsade säilimist). Teed on jäetud kaitseala koosseisust välja, kuna teedel ei esine looduskaitselisi väärtusi ning nende kaitse alla jätmise ei ole põhjendatud.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud Kirikumäe sihtkaitsevööndiks ja Kirikumäe piiranguvööndiks. Sihtkaitsevöönd on moodustatud ohustatud elupaigatüüpide kaitseks. Metsaelupaigatüüpe ohustab peamiselt raie, mida saab vältida sihtkaitsevööndi režiimi korral. Suurema osa sihtkaitsevööndist moodustavad sood. Sooelupaiku ohustab kuivendamine ja turba kaevandamine. Sihtkaitsevööndi režiimiga saab ära hoida majandustegevuse ja soo kuivendamiseks vajaminevate ehitiste rajamise. Sihtkaitsevöönd on piiritletud nii, et see arvestaks majandustegevuse vältimist vajavate elupaigatüüpide paiknemist. Lähtutud on põhimõttest, et kõik kooslused, mis vajavad säilimiseks majandustegevuse ja loodusvarade kasutamise vältimist, jääksid tervikuna sihtkaitsevööndisse.

Kirikumäe sihtkaitsevööndi eesmärk on elupaigatüüpide rabad (7110*), siirde- ja õõtsiksood (7140), siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) ning vanad loodusmetsad (9010*) kaitse, kusjuures koosluste areng peab toimuma üksnes loodusliku protsessina. Sihtkaitsevööndi pindala on 166 ha ja see moodustab 46,1% kaitseala pindalast. Sihtkaitsevööndi piiritlemisel on kasutatud kaitseala välispiiri, katastripiire, veekogude kaldaid ning kraave (jäävad sihtkaitsevööndisse) ja teid (jäävad sihtkaitsevööndist välja).

Sihtkaitsevööndi piir kulgeb kirdes ja idas peamiselt mööda veekogude kaldaid (Pundsu ja Kirikumäe järvede vaheline kraav jääb sihtkaitsevööndisse), kuid ühtib ka katastripiiriga ning tee servaga (tee jääb piiranguvööndisse), kuni jõuab välja kaitseala välispiirini. Sealt edasi liigub mööda kaitseala välispiiri. Lõunas (jõudes kraavini) eemaldub sihtkaitsevööndi piir kaitseala välispiirist ning kulgeb mööda katastriüksuse 46801:001:0247 lõunapiiri läände ja sealt edasi mööda katastriüksuse 46801:001:0104 piiri lõunasse, kuni jõuab taas kaitseala välispiirini ning ühtib sellega. Põhjas eraldub taas sihtkaitsevööndi piir kaitseala välispiirist ja liigub mööda katastriüksuse 87401:005:0660 piiri kuni kraavini (kraav jääb sihtkaitsevööndisse) ja seejärel mööda kraavi serva järveni.

Piiranguvööndisse jäävad kaitseala väärtuslikud alad, mis taluvad mõõdukalt majandamist või vajavad seda säilimiseks. Näiteks võib piiranguvööndi metsi majandada, kuid seda tuleb teha nii, et ei kahjustataks ohustatud, haruldasi ja kaitsealuseid liike ning maastikuvaateid. Liigirikkad madalsood ehk soostuvad niidud vajavad niitmist ja heina koristamist. Lisaks jääb piiranguvööndisse majanduslikult kasutatavaid alasid, õue- ja põllumaid, mis on olulised

inimeste elutegevuseks. Nende alade sihtkaitsevööndisse tsoneerimine on põhjendamatu, kuna need alad ei vaja nii ranget kaitset ning sellega seataks põhjendamatuid piiranguid.

Kirikumäe piiranguvööndi kaitse-eesmärk on kaitsta Kirikumäe järve ja seda ümbritsevat kultuur- ja loodusmaastikku ning ohustatud, haruldasi ja kaitsealuseid liike ja elupaigatüüpe liiva-alade vähetoitelised järved (3110), huumustoitelised järved ja järvikud (3160) ning liigirikkad madalsood ehk soostuvad niidud (7230). Piiranguvööndi piir ühtib kaitseala välispiiri ja sihtkaitsevööndi piiriga.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitseala kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal leiduvaid loodusväärtusi ning kaitse-eeskirja, tsoneeringu ja kaitsekorra kohta koostatud eksperdiarvamust (Raimo Pajula Eesti Märjalade Ühing, 2015).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal leiduvate liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (PS § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitse seaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärgiks on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse direktiivist 92/43/EMÜ riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärgi saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavate tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsamajandusliku ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud ühte sihtkaitsevööndisse ja ühte piiranguvööndisse.

Uue kaitsekorra kehtestamisega tunnistatakse kehtetuks Vabariigi Valitsuse 18. oktoobri 2005. a määrus nr 336 „Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Varasema otsuse kehtetuks tunnistamise eesmärk on õigusselguse tagamine.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Kaitse-eeskirja kohaselt on inimestel lubatud viibida, pidada jahti, püüda kala, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal. Kaitsealal ei pesitse teadaolevalt liike, kelle soodsa seisundi tagamiseks on oluline kehtestada liikumispiiranguid pesitsusperioodiks. Kirikumäe maastikukaitseala on väärtustatud puhkealana, kuna tegemist on järvederikka ja looduskauni kohaga. Inimeste viibimine ja metsasaaduste korjamine kaitsealal ei kahjusta koosluste ja liikide soodsat seisundit.

Jahipidamine jahiseaduse ja jahieeskirja alusel ei sea ohtu kaitseväärtuste soodsa seisundi säilimist. Ka kalapüügile ei ole lisaks kehtivatele õigusnormidele lisatud eripiiranguid, sest kehtiva õiguse kohase kalapüügi mõju kaitseväärtuste säilimisele puudub või on lubatud piirides.

Kaitsealal on lubatud sõidukiga sõitmine teedel (ehitusseadustiku § 92 lõike 1 tähenduses). Sõidukiga (liiklusseaduse § 2 punkti 73 tähenduses, mis hõlmab ka jalgrattaid) sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga (liiklusseaduse § 2 punkti 36 tähenduses) sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud tegevustel, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevustel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel, metsa- või põllumajandustöödel ning õuemaal.

Ehitusseadustiku mõistes on kõik teed rajatised ja nendel liiklemisel tuleb lisaks arvestada liiklusseaduses sätestatud erisustega. Kaitseala maastik on tallamistundlik, eelkõige Kirikumäe maastikukaitsealale jäävad sood, mida võib kahjustada sõidukitega, seal hulgas ka jalgratastega ja maastikusõidukitega sõitmine väljaspool teid, mistõttu üldjuhul pole väljaspool teid sõitmine lubatud. Erisus on tehtud tulenevalt LKS § 30 lõikest 3 järelevalve- ja päästetöödele, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevustele ning kaitseala valitseja nõusolekul teostatavale teadustegevusele. Erisus on tehtud veel ka kaitse-eeskirjaga lubatud töödele (jahisaaduste (suurulukite) väljavedu, maaparandussüsteemide ja kraavide hoiutöödel võsa ja setete eemale vedamiseks), liinirajatiste hooldamiseks vajalikele töödele, metsa- ja põllumajandustööde tegemiseks ning õuemaal sõitmisele, sest ka need tegevused ei ohusta kaitse-eesmärgiks olevaid väärtusi oluliselt kui tehnika on lekkekindel ning sõitmiseks valitakse pinnase kahjustuste vältimiseks sobiv aeg ja koht. Lisaks aitab näiteks põllumajandustöödele tehtud erisus kaasa maastikuilme säilimisele.

Liinirajatiste hooldamiseks vajalike tööde ning metsa- ja põllumajandustööde sõitmise erisused puudutavad eelkõige piiranguvõõndeid, kuna sihtkaitsevõõndisse jäävad peamiselt metsad ja sood, kus majandustegevus on kaitsekorra järgi keelatud. Kuid kuna kaitsekord võimaldab sihtkaitsevõõndis mõningaid tegevusi (nt rajatiste rajamine kaitseala tarbeks, loodusliku veerežiimi taastamine, maaparandussüsteemide hoiutöid), mida võib samuti käsitleda metsatööna (kraavikallastel võsa raie maaparandussüsteemi hoiutööna), siis jäetakse võimalus ka sihtkaitsevõõndis põhjendatud juhtudel (kaitsekorraldusliku töö elluviimiseks, kaitse-eeskirjaga lubatud tegevuse elluviimiseks) väljaspool teid sõitmiseks.

Telkimine ja lõkke tegemine on lubatud kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud, ning õuemaal maaomaniku nõusolekul. Lõkke tegemine on lubatud ka põllumajandus- ja metsatöödel ning kraavide hoiutöödel. Ettevalmistatud telkimis- ja lõkkekohad on mõeldud kaitseala külastajatele ning nende asukoha valikul saab kaitseala valitseja kontrollida, et kaitsealal asuvate loodusväärtuste soodsat seisundit ei kahjustataks. Kooskõlastamata lõkke- ja laagrikohad on suureks tuleohtuallikaks ning nendega kaasneb sageli prahistamine, reostus ja pinnasekahjustused. Eramaal lubatakse oma maa kasutamisega seotud töödel lõket teha, et võimaldada näiteks raiejääkide põletamist oma kinnistul. Põllu- ja metsamajandustöödel tehakse lõket tavaliselt kevadel, sügisel või talvel, kui lõkke tegemisega kaasnevad ohud kaitsealale on minimaalsed.

Kaitseala veekogudel on keelatud sisepõlemismootoriga veesõidukiga sõitmine, välja arvatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemisega seotud töödel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostatavas teadustegevuses. Elektrimootoriga ujuvvahendiga sõitmine on lubatud, sest see ei ohusta kaitse-eesmärke. Kuna järvede suurus jääb alla 100 ha, siis ei ole Vabariigi Valitsuse 29.11.2002. a määruse nr 67 „Veesõidukite hoidmise ja kasutamise nõuded” § 3 järgi sellel sisepõlemismootoriga veesõidukiga liiklemine lubatud. Kirikumäe maastikukaitsealal asuvatest järvedest on ujuvvahendiga võimalik sõita Kirikumäe-, Pundsu-, Pedejä-, Külimitü-, Kõrb-, Linnas- ja Mudajärvel, mille pindala on vastavalt 61,98 ha, 3,56 ha, 6,50 ha, 0,16 ha, 2,47 ha, 1,96 ha ja 0,29 ha. Lisaks on sisepõlemismootoriga ujuvvahendiga sõitmine keelatud veel sellepärast, et sellega sõitmine kujutab kütuse lekkimisel suuremat ohtu keskkonnale. Samuti tekitavad mootoriga veesõidukid suuremat lainetust, mõjutades sellega järve kallast, tekitades eutrofeerumist ja häirides kaldaroostikus pesitsevaid linde. Sisepõlemismootoriga ujuvvahendite tekitatav müra ja lainetus on oluliselt väiksem. Pindalaliselt kõige suuremas, Kirikumäe järves, leidub II kaitsekategooria taimeliike vesi-lobeeliat (*Lobelia dortmanna*), järv-lahnarohtu (*Isoetes lacustris*) ja lamedalehelist jõgitakjat (*Sparangium angustifolium*). Liikide säilimist ohustab eelkõige vee ökoloogilise seisundi halvenemine ja eutrofeerumine. Mootoriga veesõidukitega sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, mis tuleneb LKS § 30 lõikest 3.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud ilma kaitseala valitseja nõusolekuta, on määratud vastavalt LKS § 14 lõikele 1. Kaitsealal ei ole lubatud ilma kaitseala valitseja nõusolekuta muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoimingud, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, anda projekteerimistingimusi, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada paadisilda, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba või ehitusluba ega esitada ehitusteatisi, ning jahiulukeid lisasõta.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse suhtes

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arenguhuvid.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd ja selle eesmärgid

Sihtkaitsevööndi kaitserižiim on vajalik kaitseala eesmärkide saavutamiseks ja loodusväärtuste säilitamiseks. Sihtkaitsevööndi kaitserižiim võimaldab tagada metsakoosluste loodusliku arengu.

Kirikumäe maastikukaitsealal asub Kirikumäe sihtkaitsevöönd, mille kaitse-eesmärk on elupaigatüüpide rabade (7110*), siirde- ja õõtsiksoode (7140), siirdesoo- ja rabametsade (91D0*) ning vanade loodusemetsade (9010*) kaitse, kusjuures metsakoosluste areng peab toimuma üksnes loodusliku protsessina.

2.5.4.1. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd. Ehitusseadustiku alusel on ehitised inimtegevuse tulemusel loodud ja aluspinnasega ühendatud või sellele toetuv asi, mille kasutamise otstarve, eesmärk, kasutamise viis või kestvus võimaldab seda eristada teistest asjadest. Kaitse-eeskirjaga ei keelata olemasolevate ehitiste hooldustöid, kuna nende korras hoidmine ei ohusta kaitseala kaitseväärtusi. Ehitiste alla kuuluvad ka matkarajad ja radadega kokku kuuluv taristu. Kui matkarada ja selle taristu on korras, kutsub see inimesi mööda rada liikuma ning see vähendab kaitse-eesmärgiks seatud elupaigatüüpide tallamist.

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Määrusega reguleeritakse sihtkaitsevööndis rahvaüritusi nii ettevalmistatud kui ka ettevalmistamata kohas, kuna muidu oleks LKS § 30 lõike 2 punkti 6 kohaselt rahvaürituse korraldamine keelatud. Ettevalmistatud rahvaürituse kohti praegu sihtkaitsevööndisse ei jää, kuid kuna kaitsekord võimaldab neid rajada, reguleeritakse sihtkaitsevööndis mõlemat olukorda. Arvestades kaitseala loodusväärtusi, on liigse tallamiskoormuse vältimiseks põhjendatud nõue kooskõlastada tegevus kaitseala valitsejaga, kui rahvaüritusel osaleb üle 50 inimese. Koostöö abil saab vältida tallamistundlike alade kahjustumist. Vähem kui 50 osalejaga rahvaürituse korral on senise praktika kohaselt tallamiskoormus talutavas piires ja seetõttu väikesemahulisi rahvaüritusi ei kitsendata, et vältida ebaproportsionaalselt ranget piirangut.

Sihtkaitsevööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud rajatiste püstitamine kaitseala tarbeks. Kirikumäe MKA on suure külastuskoormusega, mistõttu on äärmiselt oluline suunata kaitseala külastajaid kõrge kaitseväärtusega paikadest eemale või juhatada neid liikuma mööda kindlaid radu, kus nad kaitseväärtusi ei ohusta. Seda on võimalik teha kvaliteetsete õppe- ja matkaradadega. Radade tähistamiseks ja muuks kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemise tarbeks on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud rajatiste püstitamine. Hoonete rajamist sihtkaitsevööndisse ei lubata, kuna sellega kaasneks metsaelupaigatüüpide kahjustamine või hävitamine. Sihtkaitsevööndisse jäävad hoonestamata alad, looduslikus seisus sood ja metsad, mille kaitseks tuleks nende looduslikus säilitada. Kuna neil aladel puudub otsene vajadus kinnistu tarbeks ehitada ja kuna sellega võib samuti kaasneda loodusväärtuste oluline kahjustamine või hävitamine, siis seda tegevust ei lubata.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud maaparandussüsteemide, seal hulgas maaparandusregistrisse kandmata kraavide hoiutööd. Maaparandussüsteemide hoiutööd jäetakse kaitseala valitseja kaalutusotsuseks, sest need (nt puhastamine setetest) võivad alandada veetaset ja mõjutada negatiivselt ümbritsevate elupaikade veerežiimi, samas aga võib nende korrasolek olla vajalik väljaspool kaitseala jäävate põllu ja metsamaade majandusliku väärtuse säilimiseks. Kuna kaitse-eeskirjaga pole võimalik sätestada reeglit, mis sobiks kõigile võimalikele olukordadele looduses, on kaalutusotsus antud juhul sobivaim viis kaitse korraldamiseks. See jätab kaitseala valitsejale võimaluse sõltuvalt kraavi asukohast, hoiutöödeks kasutatavast tehnoloogiast ning muudest töö asjaoludes lähtuvalt langetada kaalutletud otsus, mis arvestaks nii kaitseala kaitse-eesmärkidega kui ka maaomanike põhjendatud majandushuviodega nii väljaspool kaitseala kui ka osalt kaitseala piiranguvööndis.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud veekogude veetaseme muutmine loodusliku veerežiimi taastamiseks. Suurema osa sihtkaitsevööndist moodustavad soolupaigatüübid, mille looduslikku veerežiimi on aastakümnete eest laiade kraavide rajamisega oluliselt mõjutatud. Sihtkaitsevööndisse rajatud kraavid on mõjutanud otseselt ka kaitseala territooriumile jäävaid järvi. Nii soo- kui ka järveelupaikade loodusliku veerežiimi taastamiseks võib osutada vajalikuks veekogu veetaseme muutmine.

2.5.4.2. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndi peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevus.

Sihtkaitsevöönd hõlmab metsaala, kus on inventeeritud elupaigatüüp siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) ning vanad loodusemetsad (9010*), mille soodsa seisundi tagamiseks on vajalik tagada metsa looduslik areng. Raiete vältimisega suureneb nendes puistutes lamapuidu osakaal, arenevad uued kooslused ning selle tulemusel suureneb looduslik mitmekesisus. Sihtkaitsevöönd hõlmab ka rabasid (7110*) ning siirde- ja õõtsiksoosid (7140). Tegemist on looduslike kooslustega, mis on tekkinud aastasadade jooksul. Majandustegevuse ja loodusvarade kasutamise keelamine välistab nendele elupaigatüüpidele otsest ohtu kujutava turba kaevandamise.

2.5.5. Piiranguvöönd ja selle eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kirikumäe maastikukaitsealal asub Kirikumäe piiranguvöönd ning selle kaitse-eesmärk on kaitsta Kirikumäe järve ja seda ümbritsevat kultuur- ja loodusmaastikku ning ohustatud, haruldasi ja kaitsealuseid liike ja elupaigatüpe liiva-alade vähetoitelised järved (3110), huumustoitelised järved ja järvikud (3160) ning liigirikad madalsood ehk soostuvad niidud (7230).

2.5.5.1. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus ning biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine õuemaal, haritavaal maal ja looduslikul rohumaal, mis pole poollooduslik kooslus ega jää veekaitsevööndisse ning võõrliigi tõrjeks väljaspool veekaitsevööndit ja veekogu. Kirikumäe maastikukaitseala on rekreatiivselt kasutatav piirkond, kuhu jääb osaliselt põllumajanduslikult kasutatavaid alasid. Seega ei ole biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamise lausaline piiramine põhjendatud. Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine põllumajanduses ettenähtud normides, aegadel ning võtetega ei sea ohtu kaitseala kaitseväärtuste püsivust. Teisest küljest on nende ainete kasutamine vajalik, et kohalikud põllumehed oleksid konkurentsivõimelised ja lisaks soodustab see Kirikumäe avamaastike avatuna püsivust, et need ei võsastuks. Veekogud, metsad ja poollooduslikud kooslused on aga looduslikud alad, kus biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine muudab oluliselt koosluse ökoloogilist seisundit, ning sellepärast on seal nende ainete kasutamine keelatud. Samuti jäetakse selle sättega võimalus kasutada biotsiide võõrliigi tõrjeks väljaspool veekogusid ja veekaitsevööndeid. Kuna võõrliikide tõrje (nt karuputk) toimub üldjuhul piiratud lühikese aja jooksul (kuni liigi hukkamiseni), siis pole sellega kaasnev negatiivne mõju pikas perspektiivis nii määrava tähtsusega kaitseala seisundile kui nende ainete pidev ja regulaarne kasutamine. Kõnealuse sätte korral tuleb arvestada, et peale kaitse-eeskirja kitsenduste kehtivad väetise ja taimekaitsevahendi kasutamisele ka teistest õigusaktidest tulenevad piirangud, mis lisaks kaitse-eeskirjale aitavad samuti loodust kaitsta. Näiteks reguleerib biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamist veeseadus, mille § 26¹ käsitleb valgala kaitset põllumajandustootmisest pärineva reostuse eest.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud uute ehitiste püstitamine ning veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine. Samuti on lubatud rajada karjaaeda ja püstitada õuealale ehitisteaetise kohustusega ehitist või ehitist, mis ei nõua ehitusluba või ehitisteaetise esitamist. Kirikumäe järve põhjakallas on olnud pikalt asustatud. Ehitiste püstitamine kaitseala valitsejaga kooskõlastatud kohtades ei sea ohtu kaitse-eesmärgi (Kirikumäe järve ja seda ümbritseva kultuur- ja loodusmaastiku ning ohustatud, haruldaste ja kaitsealuste liikide ja elupaigatüüpide säilimine) saavutamist ja aitab vajaduse korral suunata ehitisi kohtadesse, kus nende mõju kaitse-eesmärkidele on väiksem. Väikeehitiste ja karjaaedade rajamine on lubatud, kuna nende rajamise ei kahjustata vaateid ümbritsevale maastikule.

Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine. Veetaseme muutmine võib osutada vajalikuks, sest Kirikumäe järve veetaseme reguleerimiseks on väljavoolule ehitatud pais ning selle korrastamisel võib tekkida vajadus veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmiseks. Veetaseme muutmine võib osutada vajalikuks ka soo- ja järveelupaikade veerežiimi taastamiseks.

LKS § 31 lõike 2 punkti 11 kohaselt reguleeritakse määrusega piiranguvööndis ainult ettevalmistamata kohas toimuvaid rahvaüritusi. Kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas on kaitse-eeskirjaga lubatud, kuid rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Arvestades kaitseala loodusväärtusi, on liigse tallamiskoormuse vältimiseks põhjendatud nõue kooskõlastada kaitseala valitsejaga rahvaüritused, mis korraldatakse väljaspool ettevalmistatud kohti. Koostöö tulemusel saab vältida tallamistundlike alade kahjustumist. Vähem kui 50 osalejaga rahvaürituse korral on senise praktika kohaselt tallamiskoormus talutavas piires ja seetõttu väikesemahulisi rahvaüritusi ei kitsendata.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud uuendusraie, sest piiranguvööndi kaitse-eesmärk on kaitsta Kirikumäe järve ja seda ümbritsevad kultuur- ja loodusmaastikke, ohustatud, haruldasi ja kaitsealuseid liike ning elupaigatüüpe liigirikkad madalood, liiva-alade vähetoitelised järved, huumustoitelised järved ja järvikud. Uuendusraie lubamine kaitseala valitseja nõusolekul ei sea ohtu kaitseala kaitse-eesmärkideks olevate väärtuste säilimist. Kaitseala valitseja nõusolek on vajalik, sest sellega jätab kaitseala valitseja endale õiguse seada lisatingimusi kaitse-eesmärgiks seatud väärtuste säilitamiseks (kehtestada raietele ajaline piirang või määrata kaitsealuse liigi kasvukohas ala, mis tuleb jätta raiumata jne).

Lageraie on lubatud kuni 1 ha suuruse langina ja turberaie on lubatud kuni 5 ha suuruse langina. Lageraie lubamise eesmärk on anda võimalus metsa majandamiseks kuusikutes, kus metsaseadusest tulenevalt on turberaie keelatud. Lageraie lubamine on oluline ka hall-lepikute majandamiseks, sest metsamajanduslikult (hall-lepiku lühike eluiga) ei ole seal turberaie otstarbekas. Lageraie on mõistlik lubada ka teistes levinud metsakooslustes, kuna lageraiega luuakse paremad tingimused metsa uuenemiseks. Langi suuruseks on määratud 1 ha, et vältida metsa vanuselise struktuuri olulist nihkumist nooremate metsade poole ning leevendada uuendusraiate mõju metsamaastiku fragmenteerumisele (killustamata metsamaa võimaldab liikidel paremini levida) ja maastikuilmele. Turberaie langi maksimaalseks suuruseks on määratud 5 ha, et vältida metsa vanuselise struktuuri olulist nihkumist nooremate metsade poole ja suuri muudatusi maastikuilmes. Raiepiirangud teenivad ka puhkemajandusliku väärtuse hoidmise eesmärki, sest lankide puhkemajanduslik väärtus on alati väike ja kaitsealal tuleks maksimaalselt hoida metsaga metsamaad (turberaie eelistamine). Lisaks on elustikurikkamad paigad loodushuvilistele atraktiivsemad.

Raiete tegemisel tuleb elustiku mitmekesisuse tagamiseks säilitada kasvavaid puid ja nende säilinud osi tüvepuidu kogumahuga vähemalt 20 tihumeetrit hektari kohta, välja arvatud hall-lepikutes. Elustiku mitmekesisuse tagamiseks alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades kõvalehtpuid, mände ja haabasid, samuti eritunnustega, nagu põlemisjälgede, õõnsuste, tuuleluudade või suurte okstega puid. Puistu liikide ja vanuse mitmekesisuse säilitamise nõue on vajalik, et tagada metsa jätkusuutlik ja mitmekesine areng, kus oleksid esindatud võimalikult paljud liigid. Tuginedes Asko Lõhmuse juhitud uurimisrühma tulemustele, ulatub looduslike metsade surnud puidu osakaal laane- ja salumetsades keskmiselt 150 t/ha. Liigirikkuse säilitamise seisukohalt on määrav eelkõige säilikpuude, sealhulgas surnud puidu maht, mitte aga arv. Kusjuures säilikpuude vajak on liigiti üpris erinev. Asko Lõhmuse töögrupi esialgsete tulemuste põhjal võib väita, et torikseente üldise liigirikkuse seisukohast on oluline üle 10 cm diameetriga lamapuidu iga lisanduv tihumeeter, kuni üldmahuni vähemalt 25 t/ha („Eesti metsade elurikkus – tänane olukord ning eesmärgid ja lahendused järgmiseks kümneks aastaks”, K. Kohv 2009 lk 48–64). Arvestades eelöeldut tuleb elustiku mitmekesisuse tagamiseks ja ühtlasi puistute vanuselise struktuuri säilitamiseks säilitada kasvavaid ja/või surnuid puid tüvepuidu kogumahuga 20 t/ha, välja arvatud hall-lepikutes, sest hall-lepp ei täida enamasti oma lühikese eluea ning omaduste tõttu säilikpuu eesmärki.

2.5.5.2. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lisaks kaitse-eeskirja §-s 6 loetletud tegevustele keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine, maavara kaevandamine, puhtpuistute kujundamine, energiapuistute rajamine ning roo varumine külmumata pinnaselt. Need piirangud tulenevad LKS § 31 lõikest 2 ja on suunatud vööndi kaitse-eesmärkide saavutamisele.

Uue maaparandussüsteemi rajamine ja maavara kaevandamine on keelatud, kuna need kahjustaksid oluliselt kaitseala maastikku ja selle vaatelisust. Uue maaparandussüsteemi rajamine muudaks oluliselt kaitseala veerežiimi ning ohustaks kaitse-eesmärgiks olevate elupaigatüüpide ja liikide säilimist. Energiapuistute ja puhtpuistute rajamine vähendab looduslikku mitmekesisust ja rikub seejuures maastikuilmet.

Roo varumine külmumata pinnaselt on keelatud, sest selle tegevusega mõjutataks tugevalt järve kaldaid, mis omakorda põhjustaks eutrofeerumist. Roo varumine külmunud pinnaselt ei mõjuta järve kaldaid ning see tegevus kaitseb oligotroofseid järvi, sest roo eemaldamisel väheneb toitainete settimine järves.

Piiranguvööndis on keelatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Juhul kui pinnas seda võimaldab, võib kaitseala valitseja lubada puidu kokku- ja väljavedu kuiva ilmaga. Kuna Kirikumäe MKA järvede äärne maastik on soine ning piiranguvööndi eesmärk on ka ümbritseva ala maastikuilme säilitamine, siis võib niisketes tingimustes metsa kokku- ja väljavedu kahjustada pinnast ja maastikuvaateid.

2.5.5.3. Vajalik tegevus piiranguvööndis

Piiranguvööndis on vaadete avamiseks ning poollooduslike koosluste ja rohumaade esinemisaladel nende ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik niitmine, loomade karjatamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. Hooldamist vajavat ala on ligikaudu 28,6 ha. 1 ha puhul makstakse toetust poolloodusliku koosluse hooldamiseks (liigirikkad madalsood ehk soostuvad niidud (7230)).

3. Menetluse kirjeldus

Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskirja eelnõu avalik väljapanek toimus ajavahemikul 6. juuli kuni 26. juuli 2015 Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni Võru kontoris ning Vastseliina ja Misso Vallavalitsuses. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 2. juulil 2015 üleriigilise levikuga ajalehes Eesti Päevaleht ning 2. juulil 2015 kohalikus ajalehes Võrumaa Teataja. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 30. juunil 2015. Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskirja muutmise eelnõu materjalidega oli võimalik tutvuda ka Keskkonnaameti koduleheküljel.

Looduskaitseseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse kohaselt saadeti tähtkirjaga teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise kohta 19 maaomanikule, RMK-le, Vastseliina ja Misso Vallavalitsusele ja Võru Maavalitsusele. Kirjas paluti teha parandusettepanekuid ja esitada vastuväited. Kirjad sisaldasid teadet, et kui vastuväiteid ega ettepanekuid kirjas nimetatud tähtajaks ei esitata, loetakse seda kaitse-eeskirja muutmise eelnõuga nõustumiseks. Teade sisaldas ka infot, et avalikku arutelu ei toimu, kui avaliku väljapaneku kestel ei tehta sellesisulist ettepanekut.

Avaliku väljapaneku ajal esitasid ettepaneku eelnõu muutmiseks üks maaomanik ja RMK. Keskkonnaamet saatis laekunud ettepanekutele vastuskirjad 25. augustiks 2015, kus selgitati ettepanekuga nõustumise või tagasilükkamise seisukohti. Esitatud ettepanekud ning Keskkonnaameti seisukoht on leitav tabelist 1. Vastseliina Vallavalitsus, Misso Vallavalitsus ja Võru Maavalitsus ettepanekuid ega vastuväiteid ei esitanud.

Arvamuse/ ettepaneku esitaja	Arvamus/ettepanek	Keskkonnaameti seisukoht
RMK	Hall-lepikutes säilikuude jätmise kogumahuga vähemalt 20 tm/ha ei ole otstarbekas, sest lepikutes on hektari tagavara väike. Ettepanek muuta Kirikumäe maastikukaitseala kaitse-eeskirja § 14 lõike 3 sõnastust järgmiselt: „Raie tegemisel tuleb elustiku mitmekesisuse tagamiseks säilitada kasvavaid puid ja nende säilinud osi tüvepuidu kogumahuga vähemalt 20 tihumeetrit hektari kohta, välja arvatud hall-lepikutes”.	Keskkonnaamet arvestas selle ettepanekuga
	Jahisaagi äratoomine võiks olla lubatud väljaspool teid ilma kaitseala valitseja nõusolekuta tingimusel, et ei kahjustata pinnast.	Sõidukiga sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmine võib olla vajalik jahisaagi (suurulukite) väljatoomiseks metsast või kraavist eemaldatud sette kaugemale transportimiseks. Nii jahipidamine kui ka kraavide ja maaparandussüsteemide hoiutööd on kaitse-eeskirjaga lubatud. Keskkonnaamet lisas määrusesse võimaluse sõita kaitse-eeskirjaga lubatud töödel (sh jahipidamine, maaparandussüsteemide hooldamine) sõidukitega väljaspool teid.
Kalmeraua kinnistu maaomanik	Ettepanek muuta määruse eelnõu § 14 lõike 2 punkti 4 nii, et lageraie oleks lubatud kogu eraldise ulatuses.	Piiranguvööndi metsade eesmärk on kaitsta Kirikumäe järve ümbritsevaid kultuur- ja loodusmaastikke, metsade bioloogilist mitmekesisust, ohustatud, haruldasi ja kaitsealuseid liike ning elupaigatüüpe liigirikkad madalood, liiva-alade vähetoitelised järved ning huumustoitelised järved ja järvikud. Lageraie on majanduslikult ilmselt kõige efektiivsem majandusviis, kuid mõningase negatiivse mõju (maastikupildi killustumine, metsade vanuse järsk muutus,

		<p>liigilise mitmekesisuse järsk vähenemine) tõttu ei soosi Keskkonnaamet lageraieid kaitsealadel, kuid siiski lubab neid kuni 1 ha lankidena, kuna väikeste raielankidena on raiete negatiivne mõju kaitse-eesmärgiks seatud väärtustele väiksem.</p> <p>Kokkuvõttes ei nõustu Keskkonnaamet ettepanekuga muuta määruse eelnõu § 14 lõike 2 punkti 4.</p>
--	--	--

Lisaks esitatud ettepanekutele leidis Keskkonnaamet avaliku väljapaneku ajal, et haavikute raievanuse tõstmine 50 aastani ei ole mõistlik ja vajalik, sest see ei täida eesmärki. Piiranguvööndisse jääb uute piiride kohaselt vaid 1,62 ha haavikuid, mis kõik asuvad sihtkaitsevööndist eemal, teiste majandatavate metsade vahel ning väikeste eraldistena. Eelnõust jäetakse välja punkt, millega tõstetakse haaviku raievanust 50 aastani.

Keskkonnaameti seisukohtade tutvustamiseks maaomanikele korraldati avalik arutelu, mis toimus 15. septembril 2015 Vastseliina Vallavalitsuses. Avalikul arutelul esitas maaomanik ettepaneku arvata kaitseala koosseisu Kalmeraua kinnistu eraldis 26. Keskkonnaamet ettepanekuga ei nõustunud, kuna alal ei ole registreeritud selliseid väärtusi, mis vajaksid kindlasti kaitseala režiimi. Lisaks on ala piiritlemine ebaselge. Piiritlemisel eelistatakse kasutada looduses selgelt tuvastatavaid ja üheselt arusaadavaid objekte, milleks sobivad hästi kraavid. Samuti on kraavitamine vähendanud ja vähendab ka tulevikus (kui kraavi ei sulgeta, mis pole siinkohal vajalik ja põhjendatud, kuna tegemist on eesvooluga, mis mõjutab alasid ka väljaspool kaitseala) selle ala looduskaitse väärtust. Seega on välispiiril kraavide looduskaitseks kaitsmine perspektiivitu.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud EÜ Nõukogu direktiiviga 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku.

Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktiga 109 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaks esitatud Kirikumäe loodusala, mis hõlmab Kirikumäe maastikukaitseala. Seetõttu tuleb Kirikumäe maastikukaitsealal tegevuste kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Kirikumäe loodusala on esimest korda kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. detsembri 2008. a otsusega 2009/94/EÜ, millega vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ võeti vastu boreaalses biograafilises piirkonnas asuvate ühenduste tähtsusega alade teine ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2008) 8046 all, ELT L 43, 13.02.2009, lk 245–392). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 3. detsembri 2014. a rakendusotsusega 2015/73/EL, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade kaheksas ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri C(2014) 9092 all, ELT L 18, 23.01.2015, lk 485–695).

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek lisada rabad (7110*) ning siirde- ja õõtsiksood (7140) Kirikumäe loodusala kaitse-eesmärkidesse ning ettepanek muuta Kirikumäe loodusala piire vastavalt Kirikumäe maastikukaitseala välispiiriga. Välispiiri muutmisega suureneb loodusala osakaal Hindo, Aaviku ja Kasvandu kinnistul ning väheneb Kasvandu kinnistul.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määrus aitab paremini tagada piirkonna metsaelupaikade ja maastiku kaitset. Kehtestatav kaitsekord arvestab ala eesmärgiks olevate väärtuste kaitse vajadusi ja selle rakendamine tagab nende säilimise.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Määruse jõustumisel puudub oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele, kuna ala on juba kaitse all ja piirimuudatused on väga väikesed.

Vastavalt maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punktile 1¹ on kaitseala sihtkaitsevööndi maa maamaksust vabastatud ja § 4 lõike 2 kohaselt piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Sellest lähtuvalt korrigeeritakse omavalitsuse eelarvesse laekuva ja riigi eelarvest kompenseerimist vajava maamaksu suurust. Määruse jõustumisel suureneb Misso vallal saadav maamaksutulu 107,6 eurot ja Vastseliina vallal 19 eurot.

Kirikumäe looduslal asuva erametsamaa kohta saab erametsaomanik taotleda Natura 2000 toetust, mis kompenseerib metsade majandamisel saamata jäänud tulu. Piiranguvööndis asuva ühe hektari metsaala kohta makstakse 60 eurot aastas, sihtkaitsevööndis 110 eurot hektari kohta aastas. Kirikumäe maastikukaitseala piiranguvööndisse jääb 83,27 ha metsi ja sihtkaitsevööndisse 25,1 ha metsi. Piiride korrigeerimise tõttu suureneb Natura 2000 taotletavate toetuste osas umbes 460 eurot.

Poollooduslike koosluste hooldamiseks on võimalik taotleda poollooduslike koosluste hooldamise toetust. Kirikumäe maastikukaitsealal on 1,15 ha liigirikaid madalsoid ehk soostuvaid niite, mis on loetud toetusõiguslikuks. Liigirikaste madalsoode karjatamisel on toetuse määr 150 eurot hektari kohta ja niitmisel 85 eurot hektari kohta. Kuna kaitsealale ei lisandu täiendavalt poollooduslikke kooslusi, siis kohustused nende hooldamise toetamiseks ei suurene.

Vastavalt LKS §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Võrreldes kehtiva kaitsekorraga lisandub sihtkaitsevööndisse 4,8 ha eramaad (1,03 ha katastriüksusest 46801:001:0104; 0,67 ha katastriüksusest 46801:001:0065; 1,79 ha katastriüksusest 46801:001:0038 ja 1,28 ha katastriüksusest 46801:001:0116). Maa-ameti andmetel, mille aluseks on võetud aasta jooksul toimunud ostu-müügitehingud ning arvestatud kaitseala maa valdavat sihtotstarvet maatulundusmaa, on ajavahemikus 01.01.2013–31.12.2013 keskmine tehinguväärtus olnud Vastseliina vallas 2100 eurot ja Misso vallas 2323 eurot hektari kohta. Riigi kohustus võib suureneeda umbes 11150 euro võrra.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Määruse vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Kõik ministriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks. Kooskõlastamisel esitatud märkused ja ettepanekud ning nendega arvestamine on esitatud käesoleva seletuskirja lisas.

Marko Pomerants
Keskkonnaminister